נועם אלימלך — בהר

וידבר כו' בהר סיני לאמר. נראה לפרש ע"פ שאמרו בפרקי אבות "משה קבל תורה מסיני ומסרה כו' ויהושע לזקנים כו' ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה". יש לדקדק שמתחילה כתיב ומסרה ליהושע, ומיהושע לזקנים לא נאמר ומסרוה, וגם וזקנים לנביאים לא נאמר ומסרוה כו', והדר נאמר ומסרוה לאנשי כנסת הגדולה, ומסתמא לאיזה כוונה כתבו חכמי המשנה כך בשינוי לשון, ומה גם שאצל משה לא נאמר כלל לשון מסירה אלא משה קבל כו'. ונראה לתרץ ע"פ הגמ' למה תרצדון הרים גבנונים שנתקבצו ההרים לפני השי"ת ליתן עליהם התורה, ואמר להם השי"ת ב"ה כולכם בעלי מומין אתם אצל הר סיני, מלשון גבן או דק כו', ומה מעלתו לפי שנמוך מכולם, ללמד שאין התורה מתקיימת אלא במי שמנמיך עצמו, ומשה רבינו ע"ה היה עניו מאד מכל האדם, לזה היה יכול לקבל התורה מהשי"ת ב"ה בעצמו, וכשרצה אח"כ ללמדה ליהושע ויהושע לא היה בכחו כ"כ כמו משה רבינו ליקח בכח עצמותו התורה ממשה, לזה היה צריך משה למסרה לו בכח מסירת נפשו הגדולה, ומסרה לו ברוב קדושתו הגדולה במס"נ עליו, ויהושע כשלמדה לזקנים לא היה יכול לעשות מס"נ גדול כמו משה רבינו למסור להם כל התורה כמו שמשה למדו, לכך לא נאמר ומסרוה, אלא לימד להם התורה כפי כחם לקבל, דור אחר דור תשו כחם ולא נאמר בהם לשון מסירה, והדר אצל נביאים לכנסת הגדולה נאמר לשון מסירה, שכך הוא הדרך הטבע, שדבר היוצא בטבעו, לסוף הדבר ההוא נתעלה ועולה למעלה, כמו הגלגל, הדבר שהוא למטה, אותה הדבר בעצמו חוזר ומתעלה, לזה אצל הנביאים כבר היה להם כח זה למסרם לאנשי כה"ג בכח מס"נ, נמצא ממילא אצל משה מהשי"ת ב"ה אין שייך ממילא לשון מסירה כלל, כ"א קבלה אשר קבלה מפי הגבורה מחמת שהיה ענוותן גדול, וזהו "משה קבל תורה מסיני" בכח שלמד עצמו מהר סיני שנתן הש"י התורה עליו מחמת שהוא נמוך מכל ההרים, וזהו "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר" פירוש החזק עצמך במידת הר סיני ועי"ז תוכל לומר לישראל התורה הקדושה בגודל קדושתך. וק"ל.

וכי תאמרו מה נאכל בשנה כו' וצויתי את ברכתי לכם כו'. בשם אחי החסיד המפורסם, ויש לדקדק היות שהתורה יצאתה בכאן מדרכה, שדרך הקרא לכתוב איזה ייתור לשון בפסוק אפילו אות אחת, ועי"ז מתורץ כמה קושיות, אבל הקושיא לא נכתב בעצמה בתורה, וכאן נכתב הקושיא בתורה, וטוב היה שלא לומר כ"א וצויתי את ברכתי וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל. ונראה שהשי"ת ב"ה כשברא את העולם השפיע מטובו צינורות מושכים שפע לצרכי ב"א, ודרך השפע שלא להפסיק כלל אלא כשהאדם נופל ממדרגתו ואין לו בטחון בבורא ב"ה המשגיח אמיתי הזן ומפרנס בריות בלי הפסק כלל, אז עושה האדם ההוא במחשבתו ההיא אשר לא מטוהר פגם חלילה בעולמות עליונים, ומתישין כח פמליא של מעלה ר"ל, ואז נפסק השפע חלילה, וצריך השי"ת ב"ה לצוות מחדש השפע שתלך כמו מתחילת הבריאה, וזה הוא "וכי תאמרו" כו', שהתורה מלמדת לאדם דרכי השם שיהיה שלם בבטחונו על אלהיו, ולא יאמר כלל מה יאכל, כי כאשר חלילה יפול מן הבטחון לחשוב מה יאכל, הוא עושה פגם חלילה בהשפע, ואטרחו כלפי שמיא לצוות מחדש, "וכי תאמרו" פי' כאשר תאמרו כך ואז תטריחו אותי "וצויתי" כו', אלא לא תתנהגו כך, ותבטחו בה' בכל לבבכם, ואז תלך השפע בלי הפסק כלל, תמיד לא יחסר כל בה.

כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו כו'. פי' "ומכר" לשון נתמכר "מאחוזתו" הוא העולם העליון שממנו נחצב, והוא אחוזתו באמת. למשל כאשר אנחנו רואין בחוש שהאדם מתחילת גידולו הוא מקושר מאד באביו בעבותות האהבה, וכל אשר יגדל ויתחזק שכלו בגשמיות העולם, אז נפרד מעט מעט מאביו, עד אשר ייפרד כולו ויצא מאביו וידמה כאחר, וגם הנשמה היא כך, שמתחילת בואה לזה העולם עדיין יש לה התקשרות בעולם העליון כי ממנה נחצבה, ותרצה בעבודת הבורא, ואח"כ כשהאדם נתהוה בגשמיות העוה"ז, וישים עינא ולבא שהם תרי סרסורי דחטאה בתאוותיו, אז נפרדה מחשבתו מעבודת הבורא, וסובר בעצמו שלא נברא כ"א להבלי הזמן ותאוותיו הגשמיים, ונתמכר ונתרושש מהש"י ב"ה וימוכו בעוונם. וזהו "ומכר מאחוזתו". ומה תקנתיה? "ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו" והוא הצדיק הקרוב אליו בג"ע בהתקשרות נשמתו משורש אחד, "וגאל את ממכר אחיו" שיסייעהו ויעזרהו לפרוש עצמו מהעולם השפל הזה, ולדבק עצמו בעולמות עליונים, וזהו פי' הפסוק "טוב שכן קרוב מאח רחוק", "שכן קרוב" הוא קירבת הנפשות, אעפ"י שהם בזה העולם כרחוקים זה מזה, אבל הם קרובים בעולם העליון, זה הוא יותר טוב "מאח רחוק" ממי שהוא אח בעוה"ז והוא רחוק ממנו בעולם העליון, שזה אינו יכול להועילו כלום, כ"א הצדיק אשר הוא אתו עמו בשורש אחד זה הוא גואלו באמת. וזהו "וגאל את ממכר אחיו" וכדלעיל.

וכי ימכור כו' עיר חומה כו'. נ"ל ע"פ דאיתא בזוהר הקדוש דהתורה נקראת "חומה", וזהו "והמים להם חומה מימינם", פי' זהו התורה הנקראת חומה וגם מים, והיא חומה לישראל ע"ד הכתוב אורך ימים בימינה ובשמאלה כו'. וזהו "וכי ימכור בית מושב עיר חומה" פי' אם יתמכר אדם את מעשיו חלילה מאביו שבשמים, לעבור על מצוותיו ותורתו הקדושה הנקרא חומה כנ"ל, ואמר הכתוב "והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו" ר"ל אעפ"כ אל יתייאש מלחזור בתשובה, ויכול עדיין לגאול נפשו בתשובה ומע"ט, אפילו אם עבר ושנה והרבה לעשות הרע בעיני ה' כל ימי חייו, אעפ"כ שערי תשובה לא ננעלו, כמ"ש תשב אנוש עד דכא עד דכדוכו של נפש. וזהו "עד תום שנת ממכרו". "ואם לא יגאל עד מלאת לו" כו', פי' שאם לא ישוב חלילה לעולם, "וקם הבית אשר לו חומה לקונה אותו" פי' כל הזכויות שיש לאיש ההוא, אז נוטל אותם הצדיק הגדול, ע"ד שאמרו זכה נוטל חלקו וחלק חברו בג"ע.

"ובתי החצרים אשר אין להם חומה" כו', נ"ל ע"פ דאיתא במשנה "אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר", י"ל הפי' כך, דידוע שצריך האדם לתקן השלש העולמות, דהיינו עולם העשייה שנקרא נפש, ושם הוא התיקון במעשה, דהיינו להעלות נ"ק שנפלו, והוא שבכל מה שיעסוק יהיה כוונתו להבורא ב"ה, ועי"ז הוא מוציא ניצוצות הקדושה. והשני הוא עולם היצירה, מלשון ויצר אותו בחרט, והיינו שצריך האדם לקדש דיבורו היוצא מפיו לייחדו ולקשרו בעולם הנ"ל. ועולם השלישי הוא עולם הבריאה, שזהו הדביקות, שע"י הצדיק הוא מושך השפעות לעולם. וזהו "אל תהי בז לכל אדם" היינו מדריגה הראשונה, שהתנא מזהיר לאדם שלא יהא בזוי ומשוקץ בדבר השייך לכל אדם, והוא מדריגה הראשונה לתקן העולם העשיה, "ואל תהי מפליג לכל דבר" למדריגה הב', שלא יפליג לחלק את דיבורו מעולם העליון, ומפליג הוא לשון פלגא, פי' חילוק לחצאין. וזהו "ובתי החצרים אשר אין להם חומה" כו', פי' אותם ב"א הפשוטים אשר אין להם אלא חצר שלפני הבית, אבל בתי גוואי לית להם לכוין ולקשר דיבורם בעולמות עליונים, וזה הוא להם מחמת שלא עסקו בתורה הקדושה, וזהו "אשר אין להם חומה סביב" שהתורה נקרא חומה כדלעיל, "על שדה הארץ יחשב" פי' יראו עכ"פ שיהיו על מדריגה הראשונה, והיינו להשגיח על נ"ק שנפלו לארץ להעלותם אל השדה העליון, וזהו "יחשב" פי' שיחשבו תמיד בזה, וכשיתנהגו כך, "גאולה תהיה לו" ר"ל שפועל בזה גאולה לנפשו, וגם "ביובל יצא" שעושה פעולה שבא בעולם היובל כידוע.

"וערי הלוים בתי ערי אחוזתם"

זה רמז למדריגה הג', דהיינו הצדיקים השלימים הדביקים תמיד בלי הפסק בקדושתו ודביקותו, ו"לוים" פירושו מלשון הפעם ילוה אישי כו', ו"בתי ערי אחוזתם" ר"ל שהבית שלהם הוא בשורש העליון במקום אחוזתם, "גאולת עולם תהיה ללוים" פי' שהם גורמים גאולה והשפעה לעולם, וזהו "יהודה אתה יודוך אחיך" פי' כשאתה במדריגה הראשונה המכונה יהודה, "יודוך אחיך" זה הוא דבר הניכר לכל אדם ויודוך אחיך, "ידך בעורף אויבך" זהו מדריגה הב', לכוף את הדינים להמתיקם לרחמים.

וזהו ג"כ יכול להיות שרמזה לנו המשנה דברים הנ"ל באמרה "שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ושלש שלש בכל א' וא'", דידוע דהעולמות השלשה שדברנו למעלה, כל אחד מהם כלול ג"כ משלש, וזהו פי' "שלש ארצות לביעור" דהיינו לבער ולברר הקדושה מתוך הקליפה, והם שלש מדרגות, א' "יהודה" רמז למדריגה הראשונה ההכרחי ושוה לכל אדם המכונה בשם יהודה לנהוג כך, והוא תיקון העולם העשיה להעלות הנ"ק להיות כוונתו בכל דבר לכבוד הבורא ב"ה, ובזה הוא מוציא הנ"ק. ומדריגה ב' הוא "עבר הירדן" שהוא ממתיק דינים, ירדן הוא לשון ירד דין, להוריד הדינים ולבערם, ומדריגה הג' הוא "הגליל" הוא הצדיק הגדול הממשיך השפעה הנרמז בשם גליל, ע"ש שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה', והוא רמז להשפעות. וק"ל.

כי ימוך אחיך כו'. ג"פ נאמר בתורה "כי ימוך אחיך" כו', ונראה שהוא רמז לזה שבכתבי האר"י איתא שהחילוק של שמיטה משבת, ששבת יש לה עליה גדולה עד למעלה מאצילות, אבל השמיטה אין לה עליה כ"א שלשה עולמות, וזהו "ושבתה הארץ" רמז לארץ עליונה שהיא מלכות. "שבת לה'" שיהא לה עליה גדולה, ולזה נצטוה האדם לשמור השבת והשמיטה, שעל ידו יתעלו העולמות בעלייתם, שהאדם מישראל הוא כולו שמותיו של הקב"ה, שמקומם ואחיזתם של ישראל הוא בה' אחרונה שבשם הקדוש. וזהו "אשר שם שמות בארץ", ודרשו רז"ל אל תקרי שֵמות אלא שָמות, פשוטו שמות ממש, שהוא כולו שמותיו של הקב"ה. וזה הוא שאמרו בגמ' "שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל", פי' שלש עליות בעולמות עליונים, וארצות הוא רמז לארץ עליונה, ופי' הוא כך, ע"י שלשה מיני צדיקים יש להעולמות עלייה, "יהודה" פי' שיש צדיק אשר הולך תמיד בדביקות ויחודים בלי הפסק כלל, זה נקרא בשם יהודה, שהוא השם הוי"ה ב"ה שרוי בתוכו והד' רמז למדת מלכות. "ועבר הירדן" הוא ג"כ רמז על צדיק הנקרא כך ע"ש מעשיו, שממתיק דינים ומעבירם בצדקתו, וזהו עבר הירדן, כלומר שמעביר הירד דין, כשיורד דין חלילה לעולם, או הוא מעביר אותו ומבטלו לבל ישלוט חלילה בעם הקודש. "והגליל" הוא ג"כ שם הצדיק אשר עדיין צריך להתגלגל, והוא מלשון בגלל הדבר הזה, אשר דרשו חז"ל גלגל החוזר בעולם.

ואלו השלושה "וכי ימוך" הם רמוזים לשלשה מדריגות אלו. פי' הצדיק הראשון אשר דברנו בו, הוא על מדריגה גדולה שיכול להביא הגאולה בצדקתו ויחודו שהולך תמיד בדביקות ויחודים, ולצדיק כזה השי"ת ב"ה הוא אצלו כאח נאמן לקיים דברו אשר יצא מפיו, והוא הגוזר והקב"ה מקיים. ומדי דברי בזה נפרש פסוק בתורה, "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל", ופי' בגמ' עתידין צדיקים שיהיה מחיצתן לפנים ממחיצת מלאכי השרת, ויהיו המלאכים שואלין אותם מה פעל אל. ולכאורה תמוה אם המלאכים אינם יודעים מה הפעולה של השי"ת, וא"כ איך עושין עכשיו עד שלא שאלו לצדיקים, אלא שלא הוצרכו לידע, גם היום למה ישאלו ומה איכפת להם. אלא נראה שהגמ' פירושה הוא כך, שעתידים הצדיקים שיהיו במדריגתם כ"כ גדולה, שהקב"ה יעשה כל מה שיצוו בבל ישונה, וע"י מי הש"י עושה? ע"י מלאכיו שהם שלוחיו לכל דבר המלך, והלכך יהיו שואלין לצדיקים לאמר אתה יודע כל מה שיפעל השי"ת וכל מה שיצוה אותנו לעשות, כי אתה הגוזר, ובכן אמור לנו מה פעל אל, איזה פעולה שנעשה, ונלך בשליחותינו זריזין, ככל דברך הטוב כן נעשה.

ונחזור לענינינו, שהש"י הוא כאח לצדיק כזה שעוסק תמיד בדביקות ויחודים, ופי' "וכי ימוך אחיך" שהוא הש"י הנקרא אח, כאשר ימוך מכח עוונות ישראל, "ומכר מאחוזתו" היא ארץ נחלתו ובית קדשו ודביר מקדשו, ולזה לא נאמר אחוזתו אלא מאחוזתו, לפי ששכינה לא זזה מכותל מערבי עדיין, ואעפ"כ חופף עלינו אור קדושתו, "ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו" והוא הצדיק הנ"ל, יגאל כביכול אותו מהגלות החיל המר והנמהר הזה בכח קדושתו ופרישותו הגדולה, "ואיש כי לא יהיה לו גואל" פי' כשלא יהיה צדיק כזה שיהיה הש"י יכול להביא הגאולה בצדקתו, ותושע לו זרועו וחמתו סמכתהו להנקם מאויביו ולשלם גמול לשונאיו, ולזה נקרא "איש" לשון איש מלחמה, שיצטרך להתגבר בגבורותיו. "והשיגה ידו ונגאל" כלומר שישיג בידו עצמו ויגאלנו למען שמו. "ומצא כדי גאולתו", ומהיכן ימצא? ומפרש הכתוב "וחשב את שני ממכרו", שיחשב השם הטוב ברחמיו את אריכות הגלות המר הזה, "והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו", כי יש להשי"ת עודף גדול לשלם ממלכי האומות, כמ"ש בגמ' תחת הנחושת אביא כסף כו' תחת ר"ע וחביריו מה תהא עליהם, נמצא שיש עודף להשי"ת ב"ה עליהן ר"ע וחביריו, "ושב לאחוזתו" במהרה בימינו אמן."ואם לא מצאה ידו די השיב לו" ע"ד שאמרו בגמ' זכו אחישנה לא זכו בעתה, וזהו "והיה ממכרו עד שנת היובל וביובל יצא ושב לאחוזתו" בין כך ובין כך.

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך" כו'. כאן רמז להצדיק השני אשר אינו כ"כ בדביקות ויחודים כמו הראשון, וזו היא "ומטה ידו עמך" שאתה גרמת בזה שמטה ידו של השי"ת כביכול, ו"עמך" כלומר מכחך, לכך אני אומר לך "והחזקת בו" שתחזיק בהש"י ב"ה ואל תעזוב אותו, "גר ותושב" רמז להש"י ב"ה שהוא תושב בעולמות עליונים וגר בעולם השפל הזה, "וחי עמך" שתראה בצדקתך להוסיף כח בפמליא של מעלה, ע"ד שאמרו ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים.

"אל תקח מאתו נשך ותרבית" פי' כשתעשה איזה דבר טוב, לא תרצה אצל הש"י ב"ה ליקח ממנו רווחים עבור מעשיך הטובים, שיבוא לך איזה פניה או גאות חלילה, ובזה תחשב כאלו אתה נושך כביכול להבורא, שיש לו צער גדול מזה, ותועבת ה' כל גבה לב, אלא אדרבה יהיו כל כוונתך לשם שמים, ובזה יקובל לרצון לפני בוראינו, ועי"ז נזכה לגאולה במהרה בימינו, וזו היא "אני ה' אלקיכם כו' לתת לכם ארץ כנען להיות לכם לאלהים".

"וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך", כאן רמז להצדיק השלישי שהוצרך לבוא בגלגול, וכשהאדם הוא בגלגול אינו כ"כ במדריגה כמו נשמה חדשה, וזהו "וכי ימוך אחיך" זה הש"י ב"ה שהיה אחיך מקודם, ועתה בגלגול "נמכר לך" לשון נתמכר, שנעשה כזר בעיניך, "לא תעבוד בו עבודת עבד" כי מצינו במדרש שכל מה שהעבד עושה לרבו עשה הש"י ב"ה לישראל במדבר, עבד עורך שולחן והש"י ערך שולחן והאכילם לחם מן השמים, העבד מוליך פנס כו' והקב"ה הוליך פנס וד' הולך לפניהם כו' להאיר להם, וכן בכל דור ודור לכל צדיק וצדיק, הש"י ב"ה ציית לכל דבריו כמו העבד הציית לרבו כביכול, הצדיק גוזר והקב"ה מקיים, וזהו דווקא בצדיק גמור אשר הולך תמיד בדביקות ויחודים, לא ינוח אפילו רגע א' במחשבתו הקדושה והטהורה, אבל הצדיק הנתגלגל ואינו במדרגתו כ"כ כמו הראשון אשר דברנו בו, הוא מוזהר שלא יעבוד בהשם ב"ה וב"ש עבודת עבד, אלא צריך להתחנן אליו מאד מאד בעת הצטרכותו, והשם הטוב יגמור בעדו לטובה.